

Ուէլլըյի, և ուրիշ ոտանաւորներ ալ 1743^{ին} քաղաքական անցից վրայ. նա մակ մի առ Վիքըլ 'ի մահ Նաթիսընի յամին 1719, որուն մէջ ուրիշ նշանաւոր բան մը չկայ բայց եթէ անուանի մատենագիրը սիրելի ընծայելն, և իր բարեկամին առաքինութեանց տուած վկայութիւնքը: Առ իշխանն Անտրստուն գրած թուղթը արժանի է ամբողջ կարդալու:

Արիւն թղթերն որ ուղղեց առ Նոր յամին 1730, իր դարուն վատթար հեղինակաց վրայ, պէտք է իր եօթը Արքիծանաց կարգն անցընել, զորոնք ինքն ընդհանուր անուամբ կը կոչէ Հանրական տխր, կամ Սէր Համբաւ. և խիստ երիտասարդութեանն ատեն շարադրած է: Անգղիացիք զանոնք իբրև իր պիտաւոր երկասիրութեանց մէկը կը համարին: «Աթէ ոճոյ յստակութիւնն, կ'ըսէ նախայիշատակեալ օրագիրը, մտաց աշխոյժն և նիւթոյն պարզութիւնը կրնան հեղինակի մը հասարակաց գովեստն ապահովցնել, Առնկ իրաւունք ունի ստանալու զայն: Բայց սակայն, կը յաւելու, չեմ գիտեր ինչու իր Արքիծանքներն, որ սկզբան այնպէս աղէկ ընդունուեցան և ընդհանրապէս գովուեցան, այսօրուան օրս մոռցուած են: Սուրբ գիտնականն պատճառ կու տայ թէ հեղինակն պէտք էր կամ աւելի զուարթ կամ աւելի չար եղած ըլլար: Անոնց մէջ իսկ կը տեսնուի իր բոլոր գրուածոց սովորական պակասութիւնն: Իր Արքիծանքներն ուրիշ բան չեն բայց եթէ նոյն նիւթի վրայ վերտառութեանց շարք մը, որ սկզբան ախորժելի կու գան, բայց վերջը կը ձանձրացընեն:

Աւելի հանճար և կիրթ ախորժ մը կը ցուցնէ Զօրո-Բիւն Կրօնից կամ Սէր Կարդեալ քերդուածին մէջ, զոր Վերջին Դարասրանէն քիչ մը ետքն հրատարակեց. նիւթն ալ հաճոյ և հետաքրքրական է. և գլխաւոր անձն է թշուառն Յովհաննա Արէյ, որուն ողբերգական վախճանն ծանօթ է: Բնտ քննադա-

տից՝ թէպէտ և ամենայն կերպով ջանացած է ոտանաւորն սահուն և հեշտալուր ընելու, բայց դեռ բռնազօսեալ և կապուած կերպ մը մնացած է: Հանդերձ այս թերութեամբն, որ մեզի համար անզգալի է, այդ պզտի գրուածքը ամէնուն աչքն իրեն ձգեց և իր համբաւն հաստատեց: Վեղեցկութիւնք երևակայութեան, զգայման, բարոյականի, ամենայն ինչ այդ բանաստեղծական և գողտր պատմութեան մէջ առատապէս զեղեալ են. որուն մէջ կը գտնուին գերազանց թատերական տեսարաններ և գողտր նկարագրութիւններ: Առնկ վեհագոյն է երբ կրնայ տրտմեցնել, և է նկարիչ թշուառութեան:

Սատենագրութե ասպարիզին մէջ հանգիսացաւ նաև թատերգութիւն. ծանօթ է իր Բոսիթի ողբերգութիւնն, որ խաղցուեցաւ յամին 1719^{ին} Տրըրի-Անի թէատրոնին մէջ, և այս եղաւ իր տաղանդին առաջին նշանաւոր արգասիքը: Անոր յաջորդեց ուրիշ երկորդ մը, յորջորջեալ Վրէժիւդար-Բիւն, որ ներկայացաւ յամին 1721: Աթսունուվեց տարուան, 'ի 1753, համարձակեցաւ նորէն տեսարան ելլել և ընծայել Եղբարէն (Վեմտը և Պերսէոս), քերդուած յոյժ ստորին քան Վրէժիւդար-Բիւն, յորում կան ինչ ինչ զարմանալոյ արժանիք:

Սիւպերիացի օրիորդը:

(Տես երես 236)

Բրասքովիա առաւօտ մը աղերսագիրը հետը առած ծերակուտին գնաց. սանդուխէն վեր ելաւ և ինչուան դիւանատուններէն մէկուն մէջ մտաւ. բայց անթիւ մարդկանց բազմութեան մէջ շիւթեցաւ թէ որուն պէտք է դիմէ: Այբոր աղերսագիրը ձեռքը քարտու-

ղարներուն կը մօտիկնար, անոնք հա-
զիւ մէյմը կը նայէին վրան, ու նո-
րէն պաղ կերպով իրենց գրուածքը ա-
ռաջ կը տանէին. իսկ նոյն սենեկին
մէջ ուրիշ իրեն հանդիպողներն ալ փո-
խանակ աղերսագիրն ընդունելու և մը-
տիկ ընելու իրեն, իբրև ճամբան խա-
փանող սիւնէ կամ կարասիէ մը կը հե-
ռանային իրմէ: Ա երջապէս, դիւանա-
տան պահապան անկելական զինուոր մը
որ շտապաւ դահլճին մէջէն կ'անցնէր՝
Բրաքովիայի հանդիպելով դէպ 'ի աջ
կողմը ծռեց ճամբան որ անցնի. Բրաս-
քովիա ալ անոր տեղ տալու համար
դէպ 'ի նոյն աջ կողմը քաշուեցաւ և
երկուքը սաստիկ իրարու զարնուեցան:
(Եր պահապանը՝ որ գծնեայ բարքով
մարդ մ'էր, հարցուց թէ ինչ կ'ուզէ.
աղջիկը ցուցուց անոր աղերսագիրը ա-
ղաչելով որ ծերակուտին տայ: Պահա-
պանը մուրացկան մը կարծելով փոխա-
նակ պատասխան տալու թւէն բռնեց
և դէպ 'ի դուռը տարաւ: Բրաքովիա
չհամարձակեցաւ նորէն ներս մտնելու
և առաւօտեան մնացած մասը սանդը-
խոյն վրայ անցուց, որպէս զի եթէ
ծերակուտէն մէկը հանդիպի՝ աղերսա-
գիրը տայ. տեսաւ որ շատ անձինք որ
կուրծքերնուն վրայ աստղեր ունէին՝
կառքերնէն վար իջան և վեր ելան
սանդխէն. ասոնք ամէնքն ալ սուր ու-
նէին, կօշիկ հագած էին ու զգեստնին
միակերպ էր. ոմանք ուսնոց ալ դրած
էին: Բրաքովիա կարծեց թէ ասոնք
զօրավարներ ու սպաներ են, և միշտ
կը սպասէր որ ծերակուտին անդամնե-
րէն մէկն անցնի, որ իր միտքը դրած
գաղափարին համեմատ մասնաւոր յա-
տուկ բան մը պէտք էր ունենար՝ ու-
րով ճանչցուէր, և աղերսագիրը մէկու
մ'ալ չտուաւ: Ար ուրեմն երեկոյեան
ժամը երեքին ամէնքը դուրս ելան, և
Բրաքովիա տեսնելով որ միայն մնաց,
ինքն ալ ամենէն վերջը քաշուեցաւ,
զարմացմամբ մը ծերակուտի ատենա-
րանին մէջ այնչափ բազմութիւն տես-
նելուն ու ծերակուտի անդամներէն
բնաւ մէկու մ'ալ չհանդիպելուն հա-

մար: Արքոր տուն դարձաւ ու իմացուց
վաճառականին իր այս դիտողութիւնը,
վաճառականը սաստիկ նեղութիւն քա-
շեց, ինչուան որ կրցաւ հասկըցնել իրեն
որ ծերակուտի անդամները ուրիշներու
նման մարդիկ էին, և թէ իրեն տեսած
անձինքները ճշգիւ ծերակուտի ան-
դամներէն էին՝ որոնց որ իր աղերսագի-
րը պէտք էր տալ:

Արկորդ օրը ծերակուտին ներս
մտնելու ժամուն՝ Բրաքովիա նորէն
սանդխոյն վրայ գտնուեցաւ, և ձեռքի
աղերսագիրը ամէն եկողներուն կը ներ-
կայացնէր՝ որպէս զի անհրաժեշտ ծե-
րակուտի անդամներուն ընծայած ըւ-
լայ, որոնց բնութեանը նկատմամբ՝ մը-
տացը մէջ դեռ քանի մը տարակոյսներ
ունէր. բայց բնաւ մէկը չուզեց ընդու-
նիլ աղերսագիրը: Ա երջապէս, կար-
միր երիզով ու կարմիր զգեստներ հա-
գած գիրուկ մարդ մ'ալ եկաւ, կուրծ-
քին վրայ ամէն տեղ աստղներով լե-
ցուն և սուրն ալ քովընտի կախած:
“Աս անգամ, ըսաւ ինքնիրեն մեր
գործունեայ Բրաքովիան, կամ ասի-
կայ ծերակուտի անդամ մ'է, և կամ
աշխարհքիս վրայ բնաւ ծերակուտի
անդամ չկայ. քովը մօտեցաւ և ձեռ-
քի լուղթը ներկայացուց անոր աղա-
չելով որ հաճի իր խնդիրքը ընդունե-
լու: Բրաքովիա որովհետեւ այս միջո-
ցին արգելք կ'ըլլար ճամբուն վրայ, ծե-
րակուտին ծառաններէն մէկը քաղցրու-
թեամբ մը զինքը ճամբուն վրայէն մէկ
դի տարաւ, և իր տէրը կարծելով որ
ողորմութիւն կ'ուզէ, “Աստուած օրհ-
նէ զքեզ, ըսաւ, ու սանդխէն վեր ե-
լաւ:

Բրաքովիա տասնըհինգ օր միա-
կերպ ծերակուտի ատենարանը կու գար
սուանց ամենեւին յաջողութիւն մը գըտ-
նելու: Շատ անգամ ցուրտ ու խոնաւ
սանդուխին վրայ միակերպ ոտքի վրայ
կենալէն յոգնելով, աստիճաններէն
մէկուն վրայ կը կծկէր կը նստէր սա-
ռած ոտքերը տաքցնելու համար, ան-
ցորդաց ու պաշտօնատեարց երեսին
վրայ գլխութեան և կարեկցութեան

նշան մը փնտռելով՝ որ անշուշտ կը գրտնէր եթէ զիտնային անոնք իրեն ինչ վիճակի մէջ ըլլալը :

Եւս է մեծամեծ քաղաքաց ընկերութեան վիճակը . կ'աճին անդադար թշուառութիւն և ճոխութիւն, երջանկութիւն և դժբաղդութիւն, և կը հանդիպին իրարու առանց մէկըմէկ տեսնելու . երկու բաժանեալ տղաքահաներ են ասոնք՝ որ բնաւ վերաբերութիւն չունին իրարու հետ, յորս միայն 'ի նախախնամութենէ սահմանեալ քանի մը կարեկից հոգիներ հաղորդակցութեան սակաւածիւ կէտեր են :

Իայց սակայն օր մը պաշտօնատեսարց մէկը՝ որուն առաջուց անշուշտ աչքին զարկեր էր Բրաքովիա, կեցաւ աղջկան քով, առաւ աղերսագիրը և գրպանէն թղթերու ծրար մը հանեց : Խեղճ աղջիկը վայրկեան մը յոյս առաւ . բայց ծրարը նշանակագիրնէրու գումար մ'էր, որոնց մէջէն հինգ բոլոր մը հանեց և աղերսագիրն մէջ դրաւ և երկուքը մէկէն Բրաքովիայի տալով ատենարանը մտաւ ու մէկ մ'ալ չերեցաւ :

Բրաքովիա բոլորովին խռոված՝ ծալէց նշանակագիրը և ճամբայ ելաւ : “Սոյգ գիտեմ, կ'ըսէր օր մը զինքը հիւրընկալող խաթունին, որ եթէ Սիւլէն խաթունին եղբայրներէն մէկը ծերակուտի անդամներէն ըլլար՝ կ'ընդունէր աղերսագիրս առանց զիս ճանչնալու” :

Օտակական հանդիսից օրերու մէջ ծերակուտի ատենաները գոյ ըլլալուն պատճառաւ քիչ մը հանգչեցաւ Բրաքովիա, և պատեհ ժամանակ սեպեց իր ջերմեռանդութիւններն ընելու, և այս հոգեւորական հրահանգաց տալով ինքզինքը՝ սկսաւ նորէն իր աղօթքները ձեռնարկութեանը յաջողութեանը համար . և այնպէս անկեղծ էր հաւատքը որ սրբութեան հաղորդութենէն ետեւ ամենայնիւ համոզուած էր թէ առաջին անգամ ծերակուտին ներկայանալուն պէս աղերսագիրը սի-

տի ընդունուէր և իբրեւ ամենահաւաստի միտքը զրած ըլլալով չքաշուեցաւ իմացնելու վաճառականին խաթունին ալ, որ ամենեւին չէր յուսար, և խորհուրդ ալ տուաւ Բրաքովիային որ այս բռնած ճամբան փոխէ . բայց ծերակուտի ատենին բացուելու օրը՝ Եւայի գետեղերէն Բնգղիական կողմին վրայ ընելու կարեւոր գործողութիւն մը ունենալով, և տեսնելով որ Բրաքովիա ոտքով կը քալէ՝ իրեն կառքին մէջ առաւ : “Եւմ գիտեր ինչպէս չլսատեցար, կ'ըսէր իրեն ճամբան, այնչափ անօգուտ ճամբորդութիւններ ընելով . ես թէ որ քու տեղը ըլլայի մէկգի կը թողուի ծերակուտի ատենն ալ՝ անդամներն ալ, որ բնաւ քեզի օգուտ մը ընելիք չունին . ամէնն ալ, ըսաւ ցուցնելով մատովը Սեծին Պետրոսի արձանը որուն մօտ էին, ամէնն ալ սա արձանին աղերսագիր տալու պէս բան մըն է . աւելի բան մի յուսար :

— “Եւ յուսամ, պատասխանեց Բրաքովիա, որ հաւատքս զիս կ'ազատէ : Եւսօր վերջին անգամ կ'երթամ ծերակուտին և ապահովապէս իմ աղերսագիրս կ'ընդունին . Եստուած ամենակարող է, այո՛ ամենակարող է Եստուած, աւելցուց դարձեալ կառքէն վար իջնելով, և կրնայ՝ թէ որ իր կամքն է, ստիպել այն երկաթէ մարդն ալ խոնարհելու և իմ աղերսագիրս առնելու” : Սաճառականին խաթունը այս խօսքերուն վրայ սկսաւ բարձրաձայն ծիծաղիլ . Բրաքովիա ինքն ալ յանկարծ իր տաքցած երեւակայութենէն հանդարտելով ծիծաղեցաւ . բայց սակայն անով իր մտածութիւնը որոշ յայտներ էր :

Բրաքովիա երբոր արձանը կը դիտէր՝ խաթունը անդրադարձուց իրեն որ Եւայի կամուրջը որուն ամենամօտ էին՝ ձգուած էր . բազմութիւն կառաց ոմանք Սասիլի-()սղրոֆ կ'անցնէին և ոմանք կը դառնային . “Բոլոր է առ Սասիլի խաթունն ուղղեալ յանձնարարական թուղթ . ես ատեն ունիմ,

ուստի կրնամ զքեզ իրեն տունը տա-
նիլ, ի Վեռ ժամանակը կանուխ էր,
և Ռապքովիա հաւանեցաւ: Ընցան
կամուրջը: Բրաքովիա տասնըհինգ որ-
առաջ զգետը շարժուն սառերու դաշտ
մը տեսած ըլլալով, մեծապէս զարմա-
ցաւ տեսնելով հիմա բոլորովին լու-
ծուած ու ամենայն կերպ նաւերով ու
նաւակներով լեցուն: Ըմենայն ինչ իր
չորս կողմը շարժման մէջ էր, օդն ալ
սքանչելի էր: սրտին արիութիւնը կրկ-
նապատկեցաւ գուշակելով միանգա-
մայն ընելիք այցելութեան յաջողու-
թիւնը: “Վարժեմ” թէ, ըսաւ իրեն
առաջնորդին փարելով, Ետուած ինծի
հետ է և պիտի չլծողու զիս ամենե-
ւին: ”

Բրաքովիա տեսաւ որ Լ*** խա-
թունը Լպադերինեմպուրկէն նամակ
առած ըլլալով գիտէր իրեն հասնիլը,
և քանի մը յանդիմանութեան խօս-
քեր ալ ըսաւ իրեն, լսելով որ երկար
ատենէ ՚ի վեր Բեդերսպուրկի մէջ
էր: Երբայի որ անկեղծ ընդունելու-
թիւն մը գտնելով, մէկէն Լիլէն խա-
թունին տունն ու ընկերութիւնը յի-
շեց: Երբոր լաւ մը ծանօթացաւ ու
ընտանեցաւ՝ յայտնեց Բրաքովիա ըզ-
հայրը ազատելու համար մտածած
խորհուրդը, և համրեց իրեն քանի ան-
գամ որ անպտուղ տեղը գացեր էր ծե-
րակուտին: Խաթունը քննեց նայեցաւ
աղերսագիրը, և տեսաւ որ ըստ պատ-
շաճի չէր: “Այ դէ ինծմէ աւելի, ը-
սաւ, կրնայ այս ձեռնարկութեանս մէջ
քեզի օգնել: Իմ ամենամօտ ազգական-
ներէս մէկը ծերակուտին մէջ մեծ պաշ-
տօնի մը վրայ է: Բայց կը խոստովա-
նիմ քեզի՝ իբրեւ հին ծանօթի և բա-
րեկամի մը՝ որ բաւական ատեն է աւ-
րուած ենք: Բայց շատ աղէկ դէպք մըն
է այս, և ունեցած գծտութիւննիս
ծանր բան մը չըլլալով՝ կը համարձա-
կիմ առաջին քայլն ընելու: ահաւասիկ
արդէն զատկական օրերուն մէջն ենք,
և շատ կ'ուրախանամ որ դուն պիտի
ըլլաս պատճառ մեր հաշտութեանը: ”

Բրաքովիա հոն սեղանի բռնուե-

ցաւ: Կամաց կամաց շատ մը հրաւի-
րեալներ եկան՝ որոնք շատ սեր ու զար-
մանք ցուցին աղջկան վրայ: Եղան
նստելու միջոցին այն ազգականը՝ ու-
րուն վրայ որ խօսեցանք, յանկարծ սե-
ղանի դահլիճը մտաւ՝ Բրիտոս յարեա-
լսելով ըստ զատկական սովորութեան,
և մէկէն ամէնքը անկեղծ սրտիւ գըր-
կախառնեցան իրարու հետ: Լ***
խաթունը ազգականին բարի տրամա-
դրութիւնը տեսնելով՝ իրեն ներկայա-
ցուց Երպերիայի աղջիկը: Երակոյն
միջոց Բրաքովիայի վրայ խօսուեցաւ
և ամէնքը միաբերան վկայեցին որ գէշ
ճամբայ ցուցած էր իրեն ով որ ծե-
րակուտին դիմելու խորհուրդը տուած
էր: Զօրը քննութիւնը նորէն սկսիլը՝
ըստ ամենայն կարգաց արդարութեան,
կրնար երկար ժամանակ տևել: մտա-
ծեցին որ շատ աւելի շահաւոր էր ուղ-
ղակի կայսեր դիմելը և խոստացան ժա-
մանակաւ անոր միջոցն ալ ճարելու:
Երջապէս, սեղանակիցներն ամէնքն
ալ խրատեցին զինքը ծերակուտին ձեռ-
քը չմատնուելու: և այս խօսակցու-
թիւնը շատ զուարճացուց բոլոր ընկե-
րութիւնը: Երեկոյեան դէմ Լ***
խաթունը ծառային ձեռքովը զԲրաք-
ովիա վաճառականին տունը խաւրեց:

Բրաքովիա ՚ի դարձին կը զարմա-
նար թէ ինչպէս Ետուած Լ*** խա-
թունին տունը տարաւ զինքը երկու ազ-
գականաց հաշտուելուն ժամանակ՝ եր-
կուքին ալ կարեկցութեանն ու գլծոյն
արժանի ըլլալու համար: և երբ ծե-
րակուտի ատենարանին առջեւէն կ'անց-
նէր՝ յիշեց առ Ետուած ըրած ա-
ղօթքը ալ մէկ անգամէն աւելի հոն
չգալու: “Ետուած իր բարեգլծու-
թեամբը, կ'ըսէր մտքէն, խնդրածէս
աւելին չնորհեց ինծի, վասն զի ալ
պարտաւորեալ չեմ մէյմ'ալ հոս գա-
լու, և այս երկաթէ մարդն ալ Ետու-
ծոյ շնորհքովը ինծի ծառայեց, կ'ը-
սէր, Լեծին Պետրոսի արձանին վրայ
նայելով: առանց իրեն չէի տեսներ թե-
րեւ կամուրջին ձգուած ըլլալը, և չէի
ծանօթանար այն բարեսիրտ բարեկա-

մացս հետ որ խոստացան ինծի օգնելու, և իրենց պաշտպանութեամբը կը յուսամ հօրս ազատութիւնը ձեռք ձգելը:

Իսոնք էին Ռապքովիայի մտածութիւնները, որոնց ամենայն ընթացքը կ'ուղղէր ու կը զօրացնէր իրեն եւանդուն հաւատքը. բայց սակայն որչափ որ մեծ փոյթ ու խնամք ցուցին Ռապքովիայի վրայ Վասիլի-()սորոֆի բարեկամները՝ իրեն բաղդը ուրիշ աղբիւր մը պիտի ունենար:

Օ Ռապքովիան հիւրընկալող պարոնը քանի մը օրէն Ռիկայէն դառնալով՝ շատ զարմացաւ դեռ զինքը իր տունը գտնելով, և սկսաւ լս.*** իշխանուհւոյն տունը փնտռել, առ որ աղջիկը յանձնարարական թուղթ մը ունէր. իշխանուհին ալ առաջուց տեղեկացած ըլլալով, ճանապարհօրդ աղջկան մը մերձակայ գալստեանը կը սպասէր: Վաճառականը գտաւ զիշխանուհին և հրաման ընդունեցաւ զՌապքովիան բերելու, որ երկու ամիս բնակելէն վերջը՝ ցաւօք սրտի բաժնուեցաւ վաճառականէն և մասնաւորապէս իրեն կնկանէն. բայց իշխանուհւոյն պաշտպանութիւնը այնպէս մեծ յոյս կու տար իրեն, որ շուտ մը յաղթեց տրտմութեանը:

Իբրեք վաճառականին հետ իշխանուհւոյն տունն հասաւ՝ դռնապանը դուռը բացաւ. Ռապքովիա չորս կողմանէ անոր զգեստին վրայ ժապաւէններ տեսնելով, կարծեց թէ ծերակուտի անդամներէն մէկն է որ տնէն կ'ելլէ և յարգութեամբ մը ծռեցաւ անոր. ան ատեն վաճառականը դաշն ձայնով իշխանուհւոյն դռնապանն ըլլալը իմացուց իրեն: Իբրեք սանդղիոյն գլուխն ելան, դռնապանը երկու պզտի զանգակիկներ տուաւ ձեքերնին, որուն ինչ պատճառի համար ըլլալը չհասկըցաւ Ռապքովիա. բայց խանութներու դրան առջև երբեմն ասանկ պզտի զանգակիկներ տեսած ըլլալով՝ կարծեց թէ գողերու դէմ նախազգուշութեան համար է: Վասիլին մէջ մտնելուն պէս հանդի-

սին կերպէն ու եղած լուծենէն վախ մը եկաւ վրան. ասանկ զարդարուն և մանաւանդ ասանկ լուսաւորեալ սենեակ մը դեռ ամենևին չէր տեսած: Բազմութիւն էր ընկերութիւնը և խումբ խումբ բաժնուած. երիտասարդները խցին մէկ անկիւնը ստուի մը չորս կողմը շարուած՝ կը խաղային և ամենուն աչքը Ռապքովիայի վրայ էր. պառաւ իշխանուհին երեք ուրիշ անձանց հետ խաղետղին մէկ կողմը նստած էր. երբոր տեսաւ զՌապքովիա՝ հրամայեց որ իրեն մօտենայ. «Իարի եկար, աղջիկս, ըսաւ, ինծի ուղղեալ նամակ մը ունիս»: Վաճառքաբար Ռապքովիա մոռցեր էր առաջուց պատրաստելու և ստիպուեցաւ գրպանէն պզտի քսակ մը հանելու և նեղութեամբ նամակը փրնտուելու: Հոն գտնուող աղջիկներն ու երիտասարդները կը փափային մէջերնին ու ցած ձայնով կը ծիծաղէին: Իշխանուհին առաւ նամակը և աղէկ մը ուշադրութեամբ կարդաց. այն միջոցին խաղի ընկերներէն մէկը որ իր խաղը աղէկ կարգաւորած էր և Ռապքովիայի գալուն վրայ սաստիկ նեղացած էր, մատերովը անհամբերութեամբ սեղանատախտակին վրայ կը խաղար աղջկան վրայ նայելով որ իրեն զուարճութեանն արգելք եղեր էր. Ռապքովիա ալ զինքը այն գէր պարոնը կարծեց որ յանձն չէր առած իր աղերսագիրը ծերակուտի ատեանին ընծայելու. իսկ խաղասէրը երբոր տեսաւ թէ իշխանուհին սկսաւ ծալլել նամակը՝ բարձր ձայնով մը «Եղանք», պուաց: Ռապքովիա արդէն շփոթած ըլլալով և տեսնալով ալ որ անիկայ աչքերը տնկած իր վրայ կը նայէր, կարծեց թէ իրեն բան մը կ'ըսէ, ուստի «Ի՞նչ կը հրամայէք, պարոն, ըսաւ. այս բանս հոն եղողներուն առհասարակ ամենուն ծիծաղը շարժեց: Իշխանուհին ըսաւ իրեն, որ շատ զարմացեր ու սքանչացեր էր իրեն բարի վարքն ու ծնողացը վրայ ունեցած սէրը լսելով. խոստացաւ իրեն օգնելու, և քանի մը գաղղիներէն խօսք ըսելէն վերջը տանը աղջիկներէն մէկուն՝ գըլ-

խովը նշան ըրաւ Ռաֆայի վրայ որ երթայ :

Ռաֆայի վրայ իրեն այս նոր խնամակալին տանը մէջ անցուցած առջի օրերուն շատ առանձնացեալ մնաց ու սատիկ նեղուեցաւ . աւելի կ'ընտրէր իր Սիւրբ-Ստեփանոսի բարեկամներուն քով կամ վաճառականին տունը կենալ քան թէ հոն . բայց սակայն քանի մը օրէն աւելի հանգստացաւ և ծանօթացաւ տան մէջ գտնուած անձանց հետ : Նառաներն ալ իրենց բարի և վեհանձն խաթունին պէս բարեսիրտ էին : Ռաֆայի իշխանուհւոյն սեղանը կը նստէր , որ շատ անգամ իր հասակին և հիւանդութեանցը պատճառաւ կը ստիպուէր առանձին ուտելու , ուստի աղջիկը ամենեւին առիթ չունէր առանձին իր հետը խօսելու : Վիշատենէն ընկերութեան անձանց համար ալ սովորական անձ մը եղաւ Ռաֆայի և ալ բնաւ մէկը վրան չէր մտածէր : Իսկ աղջիկը շատ անգամ յանձներ էր այլ և այլ անձանց որ իր քամբորդութեանը վախճանին և ունեցած ակնկալութեանցը վրայ խօսին իշխանուհւոյն հետ . բայց թերևս իշխանուհւոյն Ռաֆայի յուսոյն կատարումը անկարելի սեպէլէն , կամ թերևս խօսիլ յանձն առնող անձանց անփոյթ ըլլալէն , Ռաֆայի աղաչանքները ամենեւին հետևանք չունեցան , ուստի իր ամենայն յոյսը Սիւրբ-Ստեփանոսի բարեկամներուն պաշտպանութեանը վրայ դրած էր , զորոնք շատ անգամ կը տեսնէր :

Վեռ իշխանուհւոյն տան մէջ եղած միջոցը Պ . Ս . *** անուն դիւանատան սպայ մը , որ կայսեր մօրը քարտուղարն էր , խորհուրդ տուաւ Ռաֆայի՝ աղերսադիր մը տալու և օգնութիւն խնդրելու կայսեր մօրմէն , և ինքն անձամբ յանձն առաւ ընծայելու զայն : Պ . Ս . *** սովորական աղքատի մը օգնելու մարմով , յիսուն բաղալ ալ որոշեց սր տայ Ռաֆայի , և տունը հրամայեց զինքը : Ռաֆայի առաւօտանց եկաւ Պ . Ս . *** ին տունը , երբ

անիկայ դուրս էր տնէն ու սրտանց ընդունելութիւն գտաւ Ս . *** խաթունէն , որ զարմանքով ու ախորժով մտիկ ըրաւ Ռաֆայի գլխէն անցած դէպքերը : Ռաֆայի ալ վերջապէս ճամբուն ծայրն հասած էր , ու քիչ առաջնէն իր ամենայն ուխտիցն ու փափաքանացը լրումը պիտի գտնէր : Ս . *** խաթունը աղաչեց աղջկան որ էրկանը դառնալուն սպասէ , և այն միջոցին երկայն ժամանակ մէկտեղ խօսակցելով իր սէրն ու գորովը կրկնապատկեցաւ Ռաֆայի վրայ :

Երբ իրաւցնէ արդիւնաւոր անձինք և երկու բարի հոգիներ առաջին անգամ իրարու կը հանդիպին , սկզբան ծանօթութիւն չեն ընէր . և ետքը իբրև թէ հին բարեկամներու պէս կը մտերմանան իրարու , որ միայն տեղոյ հեռաւորութեամբ և անհաւասարութեամբ վիճակի՝ բաժնուած ըլլան իրարմէ :

Ռաֆայի առաջին ժամէն որ այն խաթունին հետ անցուց տեսնելով ուրախութեամբ անոր պարզ և սիրալիր ընդունելութիւնը որ ոչ երբեք իր ակնկալութիւնը խաբէր էր , գուշակեց իր բաղդը . և ամէն ժամանակէ աւելի վստահութիւն մը կը զգար սրտին մէջ : Իր յուսալից և ընդունելի աղօթքնէն յայնպէս եռանդուն էին , որ անտարակուսելի էր անոնց յաջողութիւնը :

Պ . Ս . *** երբ տուն դարձաւ ամուսնոյն պէս նոյն զգացմունքն ունեցաւ Ռաֆայի վրայ , և չուզեց ինչ որ առանց զինքը ճանչնալու օգնութիւն մը որոշած էր ընելու՝ անով միայն գոհ ըլլալ . և որովհետև ստէպ արքունիքն երթալու պարտաւորեալ էր , խոստացաւ թէ ժամանակն ու գործողութիւնները ներէին՝ Ռաֆայի համար կայսեր մօրը բարեխօս ըլլալու , և աղաչեց ալ որ կերակուրի իր տունը կենայ , որպէս զի կարենայ կայսրուհւոյն պատասխանը իմացնել :

Սպասուհին հրամայեց որ նոյն իրիկուան ժամը վեցին Ռաֆայի իրեն ներկայանայ : Իսկ աղջիկը այսպիսի

մեծ բազմ մարդն չէր անցըներ, երբոր ստոյգ ըլլալն իմացաւ, զոյնը նետեց և գրեթէ հիւանդանալու պէս եղաւ. փութանակ Պ. Ղ.*** ին շնորհակալ ըլլալու, դէպ 'ի երկինք վերցուց արտասուալից աչուրներն ու հառաչեց. «Բստուած իմ, ուրեմն ես 'ի զուր չյուսացայ 'ի քեզ», Սաստիկ խռոված էր սիրտը, և չգիտնալով թէ ինչ կերպով իր երախտագիտութիւնն յայտնէ իր այս նոր խնամակալին, Ղ.*** խաթու նին ձեռքերը կը պագնէր. «Դու միայն, կ'ըսէր, արժանի ես հաճոյ և ընդունելի ընելու իմ շնորհակալութիւններս այն բարերար անձին՝ ուսկից կը սպասեմ ես իմ հօրս ազատութիւնը»:

Երկուցեան դէմ առանց իրեն պարզ զգեստը փոխելու՝ քիչ մը երեսն ու մազերը մաքրեցին ու շտկեցին, և Պ. Ղ.*** առաւ զԲրաքովիա արքունական պալատը տարաւ: Կայսերական պալատին մօտեցած միջոցը Բրաքովիա իր հայրը յիշեց, որ ամենադժուարին է ըսեր էր հօն մանելը, և Պ. Ղ.*** ին դարձած՝ «Ի՞նչ որ հիմա զիս տեսնելու ըլլար, կ'ըսէր, թէ որ գիտնար որու առջև ներկայանալս, ինչ պէս կ'ուրախանար: Բստուած իմ, Բստուած իմ, լմնցուր սկսածդ»:

Բռանց ամենեւին հարցընելու թէ ինչ կերպով պէտք էր ներկայանալ կամ ինչ պէտք էր ըսել, անխուով կայս-

րուհւոյն սենեակը մտաւ. կայսրուհի մայրը զԲրաքովիա իր սովորական բարեսրտութեամբն ընդունեցաւ, և գլխէն անցած դէպքերն հարցուց, զորոնք համառօտ մը Պ. Ղ.*** էն լսելէն վերջը, հետաքրքիր էր տեղն 'ի տեղը իմանալու իրմէ: Բրաքովիա համեստ վստահութեամբ մը պատասխան տուաւ, իբրեւ թէ աշխարհքի վարժ քաղաքագէտ անձ մը ըլլար. յայտնեց իր ճամբորդութեան վախճանը, և հօրը անմեղութեանը վրայ համոզուած ըլլալով, ոչ թէ շնորհք՝ այլ դատաստանին վերաբնութիւնը ինդրեց: Կայսրուհին գովեց իր արիասրտութիւնն ու որդիական սէրը, խոստացաւ կայսեր յանձնելու զինքը, և նոյն միջոցին մէկէն 300 բողոքի հրամայեց որ տրուի Բրաքովիայի իրեն նախնական կարօտութեանցը համար, խոստանալով իրեն ուրիշ անգամներ ալ օգնելու:

Բրաքովիա դուրս ելաւ պալատէն, այնպէս զգածուած իր բաղդին և կայսրուհւոյն բարեսրտութեանը վրայ, որ երբ 'ի դարձին Պ. Ղ.*** հարցուց իրեն եթէ գոհ էր արդեօք կայսրուհւոյն ներկայանալուն վրայ, միայն աղբիւրահոս արցունքներովը կըցաւ պատասխանել:

Կը շարունակուի:

ԳՐԱՎԻԷ ՅՐ ՄԵՍԴԻՐԸ

ԱՐԿԱԾԹ ՆԻՈՎԲԵՍԹ՝

Պակեաւ ողջոյն Լիւդիա, եւ ընդ քաղաքսն Փոխպալատոյ
Ինթանայր համբաւ իրին, եւ ընդ հանուր ծաւալէր զրոյց:²
'Եիովլէ գեռ եւս աղջիկ գողով մատաղ ճանաչէր զնա,

1. Եիովլէ, գուստր Տանտալեայ, ծնեալ յԱմփոնեայ յառնէն եօթն ուստերս և զուգաթիւ դասերս, և յաղագս բազմորդութեանն ապարասանալ, նախատէր զԼեոով, և արգելոյր մի ումէք յիւրում տէրութեան պաշտօն մատուցանել նմա: Ընդ որ բարկացեալ յոյժ աստուածուհին, առաքէ զԱպոլոն և զԱրամիս զիւր որդիսն, զի զնախտանացն ինդրեսցեն վրէժս: Որոց առեալ զալեղն և զնետ, միահաղոյն յանկարծօրէն մահու սպանանեն զեօթն որդիսն Եիովլեայ. զոր Ամփիո-

նի չկարացեալ տանել՝ անձին առնէր: Իսկ Եիովլէ մինչ ընդ մահ որդւոցն զայրագնեալ՝ զաստուածսն անիծանէր, տեսանէ յանդիման և ըզդատերացն սատակումն նետահար. և 'ի յանկարծագէպն և գժնդակ տրոմուութենէ անզգայեալ քարանայ. և արձանն մինչև ցայժմ ևս ասէն արտօսը թորէ:

2. Եորանշան արկածիցն Արաքնեայ. որոյ խրոխտացեալ ճարտար քան զԱթենաս դուռս տայնանկութեամբ, ցասեաւ աստուածուհին և